

Kommittédirektiv

**Dir.
2006:8**

Översyn av lagen (1972:119) om
fastställande av konstllhörighet i
vissa fall

Beslut vid regeringssammanträde den 26 januari 2006

Sammanfattning av uppdraget

En särskild utredare skall göra en översyn av lagen (1972:119) om fastställande av konstllhörighet i vissa fall.

Utredaren skall undersöka hur lagen tillämpas och ta ställning till om lagens krav i olika hänseenden skall finnas kvar och om några nya krav skall införas.

Utredaren skall ta ställning till om fastställelse av konstllhörighet enligt lagen även i fortsättningen endast skall kunna meddelas om den sökande har fyllt 18 år eller om det i vissa specifika fall skall finnas möjlighet att efter särskild prövning kunna få konstllhörigheten fastställd före 18 års ålder. Utredaren skall även ta ställning till om den som ansöker om fastställelse av konstllhörighet enligt lagen måste ha blivit steriliserad eller av annan orsak sakna fortplantningsförmåga. Utredaren skall överväga om beslut om fastställelse av konstllhörighet enligt lagen liksom i dag skall få meddelas endast för den som inte är gift eller registrerad partner, samt utreda och ta ställning till om lagens krav på svenskt medborgarskap skall finnas kvar även i fortsättningen. Utredaren skall även överväga och lämna förslag på vilka krav som skall ställas på fastställelse av konstllhörighet för en person som har genomgått behandling utomlands och vill få sin konstllhörighet erkänd i Sverige.

Utredaren skall föreslå de författningsändringar som behövs. I uppdraget ingår även att se över lagens utformning, lagtekniskt och språkligt.

Bakgrund

En intersexuell person är en person som har både manliga och kvinnliga könsegenskaper och vars kropp inte entydigt kan klassificeras som antingen man eller kvinna utifrån de kriterier som gäller i dag. I Sverige anses varje år ett litet antal nyfödda barn som intersexuella. Genom kirurgiska eller medicinska ingrepp kan dessa barn fysiologiskt bli antingen flicka eller pojke.

Transsexualism betecknar ett tillstånd då könsidentiteten – det upplevda könet – inte överensstämmer med det anatomiska könet. Transsexualism har av Världshälsoorganisationen klassats som en sjukdom och ger i Sverige rätt till skattesubventionerad vård. Sjukdomen kan leda till ett mycket stort utanförskap och psykosocialt lidande för patienterna.

Varje år ansöker 30–40 personer i Sverige om att få genomgå en s.k. könsbytesoperation. Sådana operationer utförs i Sverige vid Universitetssjukhuset i Linköping och Karolinska universitetssjukhuset i Solna. I Sverige finns omkring 400 nu levande svenskar som har genomgått en könsbytesoperation och fått en ny könstillhörighet.

Innan fastställelse av ny könstillhörighet kan komma i fråga för transsexuella måste en utredning göras. En sådan utredning innefattar medicinska, psykologiska och sociala aspekter och tar ofta minst två år. Som en del av utredningen ingår ett s.k. real life test, som innebär att patienten under minst ett år skall leva fullt ut i den nya könsidentiteten. Under den tiden behandlas patienten också med könshormoner.

Innehållet i lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall

Enligt 1 § lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall kan en transsexuell person efter ansökan få fastställt

att hon eller han tillhör det andra könet om personen sedan ungdomen upplever att hon eller han tillhör annat kön än det som framgår av folkbokföringen och sedan avsevärd tid uppträder i enlighet härmed. För att sådan fastställelse av könstillhörigheten skall kunna meddelas krävs att den sökande har fyllt 18 år och har undergått sterilisering eller av annan orsak saknar fortplantningsförmåga.

I lagens 2 § finns bestämmelser om fastställelse av könstillhörighet för intersexuella. Fastställelse av könstillhörighet kan ske för den som har sådan missbildning av könsorganen att det kan föreligga tvekan om personens kön. I det fallet kan könstillhörigheten fastställas även före 18 års ålder.

Fastställelse av könstillhörighet enligt 1 eller 2 § får meddelas endast för ogift svensk medborgare.

Av 4 § framgår att avser någon att söka fastställelse av könstillhörighet enligt 1 eller 2 § får efter särskilt tillstånd ingrepp ske i hennes eller hans könsorgan i syfte att göra det mer likt det motsatta könets. Tillstånd får meddelas endast om förutsättningar för fastställelse av könstillhörighet föreligger.

Har någon erhållit fastställelse av könstillhörighet enligt 1 eller 2 § får, efter särskilt tillstånd, könskörtlarna avlägsnas. Detsamma gäller om någon ansökt om fastställelse av könstillhörighet enligt 1 § och förutsättningar för fastställelse föreligger utom i vad avser krav på sterilisering.

Fastställelse av könstillhörighet enligt 1 eller 2 § och tillstånd enligt lagens 4 § prövas av Socialstyrelsen. Beslut i dessa frågor meddelas av Socialstyrelsens råd för vissa rättsliga, sociala och medicinska frågor (ofta kallat Rättsliga rådet). Socialstyrelsens beslut får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol.

I lagen finns även bestämmelser om sekretess och straffansvar.

Kravet på att den sökande skall ha fyllt 18 år

Den som ansöker om fastställelse av könstillhörighet enligt 1 § lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall skall ha fyllt 18 år. I förarbetena (prop. 1972:6 s. 49) anges som skäl till

denna åldersgräns att den sökande skall inse betydelsen av ett fastställelsebeslut. Det framhålls också att de krav på fast etablering i den eftersträlvade könsrollen som ställs upp och den långvariga observation som kommer att behövas innebär att förutsättningar för ett fastställelsebeslut ofta ännu inte torde föreligga vid 18 års ålder.

Mot de argument som framförs i förarbetena har det i olika sammanhang invänts att fastställelse av könstillhörighet under vissa förutsättningar bör kunna ske före 18 års ålder för att möjliggöra för patienten att fullt ut integreras i sin nya könsroll före vuxen ålder.

Kravet på att den sökande skall ha blivit steriliserad

Den som ansöker om fastställelse av könstillhörighet enligt 1 § lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall skall ha blivit steriliserad eller av annan orsak sakna fortplantningsförmåga. Detta krav grundar sig enligt förarbetena (prop. 1972:6 s. 49 och 50) på en vilja att förebygga att en transsexuell person efter fastställelse av den nya könstillhörigheten får egna barn, dvs. att den som officiellt har manligt kön blir mor och den som officiellt har kvinnligt kön blir far. Det ifrågasattes dock om ett sådant krav var nödvändigt, eftersom det enligt propositionen torde kunna betraktas som praktiskt taget uteslutet att en transsexuell person efter att ha fått ändrad könsregistrering av fri vilja skulle inleda ett sexuellt förhållande med någon som tillhör samma officiella kön som han själv. Det ansågs enligt propositionen att risken för ett faderskap respektive en graviditet skulle vara utomordentligt liten även om sterilitet inte förelåg. Kravet på sterilisering borde emellertid enligt propositionen finnas för att helt eliminera risken för den förvirring i släktskapsförhållandena som skulle uppstå om en transsexuell person som fått sin könsregistrering ändrad skulle få egna barn.

Det finns transsexuella som har hunnit skaffa barn innan de genomgår behandling, vilket t.ex. kan innebära att den som officiellt har manligt kön är mor till ett barn. Den hormonbehandling transsexuella får leder ofta till sterilitet. I det fall en könskorrigering operation med åtföljande avlägsnande av

könskörtlarna utförs blir patienten alltid steril. I sammanhanget bör nämnas att det vid sjukdomar där behandlingen leder till oönskad sterilitet kan ges möjlighet att frysa ned könsceller för framtida bruk. Sedan den 1 juli 2005 är det tillåtet att utföra assisterad befruktning på en kvinna som är partner eller sambo med en annan kvinna.

Kravet på att den sökande skall vara ogift

Fastställelse av könstillhörighet får enligt 3 § lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall meddelas endast för den som är ogift. I förarbetena (prop. 1972:6 s. 49) uttalas att detta krav var en naturlig konsekvens av att äktenskap bara kan ingås mellan personer av olika kön.

Sedan den 1 januari 1995 finns det genom lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap en möjlighet för två personer av samma kön att registrera sitt partnerskap. Med vissa undantag har ett registrerat partnerskap samma rättsverkningar som ett äktenskap.

Lagens krav på att den sökande skall vara ogift innebär att de transsexuella och intersexuella som är gifta eller har registrerat partnerskap i dag tvingas att ansöka om äktenskapsskillnad respektive upplösande av partnerskapet för att kunna få ny juridisk tillhörighet.

Kravet på att den sökande skall vara svensk medborgare

Fastställelse av könstillhörighet får enligt 3 § lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall meddelas endast för den som är svensk medborgare. Eftersom Sverige var det första land i världen som införde en lag av detta slag ansågs det i förarbetena (prop. 1972:6 s. 26 och 52) att reglernas tillämpning inte borde utsträckas längre än nödvändigt innan det vunnits erfarenheter enligt lagen. Kravet på svenskt medborgarskap motiveras i propositionen också med att det ansågs högst osäkert om ett i Sverige meddelat beslut om fastställelse av könstillhörigheten för en utländsk medborgare skulle accepteras i personens hemland.

Det finns i dag flera länder som har lagstiftning som liknar lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall. Bestämmelser motsvarande de i lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall tillämpas alltså numera även utanför Sverige.

I sammanhanget bör det nämnas att enligt lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap får registrering ske om en av parterna har hemvist här i landet sedan minst två år eller om en av parterna är svensk medborgare med hemvist här i landet. Med svensk medborgare jämställs medborgare i Danmark, Island, Nederländerna och Norge. I denna lag finns alltså inte något absolut krav på svenskt medborgarskap.

Behovet av en översyn

Lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall trädde i kraft den 1 juli 1972 och har i huvudsak varit oförändrad sedan dess. Efter lagens tillkomst har det inom bl.a. familjerättens område skett förändringar av lagstiftningen och det har även skett en förändring av inställning och attityder till frågor som rör området. Lagen är därför i dag otidsenlig och behöver ses över.

Fastställelse av könstillhörighet enligt lagens 1 § kan endast meddelas om den sökande har fyllt 18 år. Det är av stor vikt att den sökande helt inser vidden av ett så omfattande beslut som det här handlar om. Vid vilken ålder en person har insikt om sin könstillhörighet varierar självfallet. Vid vilken tidpunkt en person blir införstådd med de långsiktiga konsekvenser en ändring av könstillhörigheten skulle innebära varierar likaså. Det finns mot den bakgrunden skäl att överväga om fastställelse av könstillhörighet även i fortsättningen endast skall kunna meddelas om den sökande har fyllt 18 år eller om det i vissa specifika fall skall finnas möjlighet att efter särskild prövning kunna få könstillhörigheten fastställd före 18 års ålder.

För att fastställelse av könstillhörighet enligt lagens 1 § skall kunna ske krävs också att den som ansöker om fastställelse skall ha blivit steriliserad eller av annan orsak sakna fortplantningsförmåga. Det finns behov av att överväga hur de vid

lagens tillkomst framlagda argumenten för sterilisering bör betraktas i dag och om kravet på sterilisering skall finnas kvar.

Bakgrunden till lagens krav på att fastställelse av könstillhörighet endast får meddelas för den som är ogift, är att det vid lagens tillkomst ansågs att det inte skulle vara möjligt för en sökande som fått ny könstillhörighet fastställd att fortsätta vara gift med en person som efter fastställelsen var av samma kön som den sökande själv. Eftersom det numera är möjligt för två personer av samma kön att registrera sitt partnerskap, vilket innebär en samlevnad med i huvudsak samma rättsverkningar som ett äktenskap, finns det behov av att se över om kravet på att den sökande måste vara ogift skall finnas kvar.

Lagen innehåller också ett krav på att den som ansöker om fastställelse av könstillhörighet skall vara svensk medborgare. Det finns behov av att utreda om detta krav skall finnas kvar även i fortsättningen eller om kravet kan avskaffas eller på något sätt ändras.

Det förekommer att svenska medborgare genomgår behandling för byte av kön utomlands. Dessa personer har i vissa fall fått problem när de därefter vill få sin könstillhörighet erkänd i Sverige. De har inte fått identitetshandlingar som överensstämmer med den nya identiteten och könstillhörigheten och det har även förekommit att de av svenska myndigheter avkrävt svenska läkarutlåtanden om att de har diagnostiserats som transsexuella. Motsvarande krav på läkarutlåtande har inte ställts på personer med utländskt medborgarskap. Det finns skäl att undersöka vilka skillnader som uppkommer i dessa hänseenden beroende på vilket medborgarskap personen i fråga har. Det finns behov av att se över vilka krav som skall ställas på fastställelse av könstillhörighet för en person som har genomgått behandling utomlands.

Uppdraget

Utredaren skall göra en översyn av lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall. Uppdraget tar sikte på behovet av en modernisering av lagen. Vid kartläggningen av detta behov skall annan relevant lagstiftning och rådande atti-

tyder i samhället beaktas. Arbetet skall bedrivas med beaktande av ett EG-rättsligt perspektiv och utredaren skall göra de internationella jämförelser som anses befogade.

Utredaren skall undersöka hur lagen tillämpas och ta ställning till om lagens krav i olika hänseenden skall finnas kvar och om några nya krav skall införas.

Utredaren skall ta ställning till om fastställelse av könstillhörighet enligt lagen även i fortsättningen endast skall kunna meddelas om den sökande har fyllt 18 år eller om det i vissa specifika fall skall finnas möjlighet att efter särskild prövning kunna få könstillhörigheten fastställd före 18 års ålder. Utredaren skall analysera frågan och redovisa de skäl som talar för och emot införandet av en undantagsregel. Utgångspunkten ska här vara FN:s barnkonvention.

Utredaren skall även ta ställning till om den som ansöker om fastställelse av könstillhörighet enligt lagen måste ha blivit steriliserad eller av annan orsak sakna fortplantningsförmåga. Utredaren skall analysera vilka konsekvenser ett bibehållande respektive avskaffande av lagens krav skulle medföra.

Utredaren skall överväga om beslut om fastställelse av könstillhörighet enligt lagen liksom i dag skall få meddelas endast för den som inte är gift eller registrerad partner. Om utredarens slutsats blir att den sökande inte får vara gift eller registrerad partner skall han eller hon överväga och lämna förslag på om och i sådana fall när och på vilket sätt civilståndet för den sökande och dennes make/maka/partner skall påverkas.

I uppdraget skall det även ingå att utreda och ta ställning till om lagens krav på svenskt medborgarskap skall finnas kvar även i fortsättningen eller om kravet kan avskaffas eller på något sätt ändras. Utredaren skall redogöra för vad ett bibehållande, ett avskaffande eller en ändring av kravet skulle innebära. Utredaren skall även undersöka vilka eventuella problem som kan uppkomma när en person som har genomgått behandling utomlands vill få sin könstillhörighet erkänd i Sverige. Utredaren skall överväga och lämna förslag på vilka krav som skall ställas på fastställelse av könstillhörighet för en sådan person.

Utredaren skall föreslå de författningsändringar som behövs.

I uppdraget ingår även att se över lagens utformning, lagtekniskt och språkligt.

Redovisning av uppdraget m.m.

Samråd skall ske med Statens medicinsk-etiska råd, Äkten-
skaps- och partnerskapsutredningen (Ju 2005:03) och berörda
organisationer. Utredaren skall även ta del av Diskriminerings-
kommitténs (dir. 2002:11) förslag i den del som behandlar
diskriminering av s.k. transpersoner. Diskrimineringskommittén
skall bl.a. överväga om ett skydd mot diskriminering av alla
transpersoner bör införas. Utredaren skall i uppdraget och i
redovisningen av uppdraget anlägga ett genusperspektiv samt
även beakta regeringens jämställdhetspolitiska mål och deras
relevans för uppdragets genomförande. I den mån utredarens
förslag berör barn skall en barnkonsekvensanalys redovisas.
Förslagets konsekvenser skall redovisas enligt vad som anges i
14 och 15 §§ kommittéförordningen (1998:1474). Särskild vikt
skall läggas vid att redovisa förslag till finansiering i de delar
förslagen innebär ökade kostnader eller minskade intäkter för
det allmänna. Uppdraget skall redovisas senast den 1 februari
2007.

(Socialdepartementet)